

Frivillige Menighedsraad i Sorø Amt

Af *F. Elle Jensen.*

Den 24. September 1856 udsendte Kultusminister Hall gennem Biskopperne et Cirkulære til Danmarks Præster om at søge oprettet frivillige Menighedsraad i de Pastorater, hvor man maatte ønske det. Baggrunden for denne Henvendelse var de Forhandlinger, der var ført i Kirkekommissionen af 1853, hvor man vel ikke havde kunnet enes om, hvorledes Landets kirkelige Forfatning burde være, men dog fra alle Sider gik ind for, at den paa en eller anden Maade maatte knyttes til Sognemenighedsraad. Den hidtidige Kultusminister, A. S. Ørsted, vilde imidlertid ikke stille noget Forslag alene om disse, men da han ved sit Ministeriums Fald 1854 afløstes af C. C. Hall, greb denne Tanken, som han mente rent administrativt kunde føres ud i Livet uden Rigsdagens Medvirkning, naar den ikke fremtraadte som noget Paabud, men kun som en Opfordring og Henstilling¹).

Det hedder i Cirkulæret²), som Præsterne opfordres til at drøfte paa deres Konventer, at et Menighedsraad dels skal staa som Repræsentation for Menigheden, dels støtte Præsten i hans Gerning. Bestemte Regler for dets Valg gives ikke; om alle skal deltage i det, eller maaske Præsten første Gang alene udpeger Medlemmerne, eller der muligt kan være Tale om en Kombination af begge Fremgangsmaader, maa afgøres lokalt, ligesom det maa overlades til den frie Udvikling,

hvad dets Arbejde skal gaa ud paa. Der peges dog paa, at Medlemmerne, om de ønsker det, maaske kunde deltage i Præstens Sjælesørgerembede, især i hans Udøvelse af Kirketugt gennem Advarsler og Paamindelser af ubodfærdige, som de ogsaa kunde være med til at udelukke fra Nadveren, ja endog efter Forhandling med Øvrigheden „af Kirkens Samfund“, og de skulde have Ret til at fremkomme med Forslag om sognekirkelige Anliggender som f. Eks. Indførelse af ny Salmebog (Roskilde Konvents) og Lærebog (Balslevs), ændret Gudstjenestetid o. a. Hall mente, Menighedsraadene vilde bidrage til at vække og styrke et kristeligt Liv i Folket, og at der i en Tid, der som den nuværende var præget af Vækkelse, var Trang til dem, og han troede, de vilde blive „et meget væsentligt Led i Ordningen af Kirkens Forfatning“. Og for paa Forhaand at imødegaa den Indvending, at der her var Tale om noget fuldstændigt nyt, henviste han til, at de historisk sluttede sig til den af Christian IV 1629 oprettede Medhjælperinstitution, hvis Medlemmer, paa Landet 2 Mænd fra hvert Sogn, i Byerne lidt flere, skulde bistaa Præsten i Kirketugtssager, men som imidlertid aldrig havde faaet nogen Betydning, skønt den adskillige Steder vedblev at bestaa paa Papiret til langt ind i det 19. Aarhundrede³).

Cirkulæret fik for saa vidt en venlig Modtagelse hos Præsterne, som de i Reglen anerkendte dets gode Hensigt, at bidrage til en Aktivisering af Menighedslivet, og adskillige af dem gik med Iver ind for at føre dets Tanker ud i Virkeligheden, men der var rigtignok ogsaa mange, som tvivlede paa, at dette som Følge af Lægfolkets ringe aandelige Udvikling lod sig gøre, og som derfor fandt det rigtigst intet at foretage sig. Til Skeptikerne hørte Sjællands Biskop, Mar-

tensen, der imidlertid som Embedsmand var nødt til at videreekspedere det til sine Præster, men han gjorde det uden Glæde og uden anbefalende Kommentarer, da han, som han skrev til en Kollega, vilde „lade Menighedsraadene gaa deres egen ujævne Gang“⁴).

Før Sorø Amts Vedkommende blev der oprettet flest Menighedsraad i Øster- og Vester Flakkebjerg Herreds Provsti⁵). Først i November 1856 samledes Provst Brasen, Skelskør, med sine Præster for at drøfte Cirkulæret, uden at man egentlig kom dybere ind paa Emnet, idet man dog var enig om, at Raadene (et for hvert Pastorat) kunde blive en Støtte for Præsterne, samtidig med at de repræsenterede Menighederne overfor dem — eventuelt ved Tilkaldelse af andre dertil egnede Lægmænd. Nogen særlig Tillid til dem synes der dog ikke at have hersket, thi Provsten og med ham Flertallet mente, at Medlemmerne skulde vælges af Præsterne, ikke af Sognemændene, som kun maatte have Ret til inden Udløbet af en vis Frist at protestere mod denne Afgørelse.

Efter disse Retningslinier dannede da ogsaa Provsten selv i Skelskør, om end ikke før langt hen i Sommeren 1857, et Menighedsraad, bestaaende af en Sadelmager, en Boghandler, to Købmænd, en Maler og en Tømrer, og det bestemtes, at senere Valg til det skulde foretages af Raadet selv (og Provsten); bagefter kom saa Menighedens Godkendelse. Dets Opgave var jo ellers — i Overensstemmelse med Cirkulærets Indhold — at staa ham bi med Raad og Daad og at være et kirkeligt Organ for Sognet, men at han næppe har ventet at faa megen Brug for det, synes at fremgaa af, at han kun vilde samles med det, naar han ansaa det for nødvendigt.

Paa lignenede Maade udtog Pastor Monrad i Marvede allerede i Slutningen af 1856 to Sogneforstandere (en Gaardmand og en Boelsmand), en Gaardmand og en Væver til sit Menighedsraad, og fra Agersø meldte Pastor Holst et halvt Aar senere, at han her havde valgt tre Mænd til Medlemmer, men paa Omø var der ingen Interesse for Sagen, og da Forholdet mellem de to Øer ikke var godt, mente han det urigtigt at arbejde for Oprettelse af et fælles Menighedsraad.

Pastor Tryde, Kvislemark, var imidlertid ikke Tilhænger af denne Valgmaade. Tre Uger efter Præstemødet skrev han til Brasen, at han paa dette Punkt saa noget anderledes paa det end sin „højagtede og kære Provst“, og at Fremgangsmaaden hos ham var, at Husfædrene i hver By frit foreslog nogle Mænd, hvoraf han udtog Halvdelen. Hvis man nemlig i Arrogance eller af aristokratisk Fordom lod Præsten, der var Menighedens Tjener, bestemme det hele, vilde det bare støde Folk; det var ogsaa bedre at lægge Valget i værdige Lægmands Haand end i de gejstliges, hvoraf nogle godt kunde være baade énsidige, sære, uværdige og ukendte med deres Sognebørn. Hos ham skulde der holdes mindst ét aarligt Menighedsraadmøde, og han vilde da tale med Medlemmerne om, hvordan de 10 Bud burde efterleves, idet de blev forstaaet som Troens Frugter, samt om, hvad der ventedes af dem. Ogsaa Ikke-Medlemmer skulde have Lov til at overvære Sammenkomsten.

Bemærkelsesværdig er ogsaa Indberetningen fra Pastor Holm i Hyllested. Hans Menigheder er, skriver han, uinteresserede og materialistiske, der rører sig ikke noget egentligt aandeligt Liv i dem, og de føler hverken Kald til eller gør Krav paa at medvirke i et Menighedsraad. Et saadant vilde

derfor slet ikke komme til at svare til sin Hensigt, og det saa meget mindre som Folk frygter ved det at faa den Kirketugt, som dog maatte være en Nødvendighed, indført. Holm kan under disse Omstændigheder ikke anbefale Oprettelse af et almindeligt Menighedsraad i sit Pastorat, men han foreslaar, at de seks Medlemmer af Bestyrelsen for den frie Fattigkasse konstitueres som et saadant, saa han kan forhandle med dem om kirkelige Forhold. Maaske kunde det udøve sin stille Virkning. Martensen godkendte, som det ses i hans Optegnelser, denne Ordning. Af dem fremgaar det ogsaa, at et Menighedsraad er dannet i Tjæreby, men nærmere herom kan jeg ikke oplyse.

I Slagelse Herred blev kun et enkelt Menighedsraad oprettet. Pastor Andresen, Korsør-Taarnborg, vilde gerne have haft et for begge sine Sogne, da han troede, det vilde kunne aflaste ham noget i hans Arbejde, men i Købstaden var der ingen Stemning for det, og da han forelagde Sagen for Sogneforstanderskabet i Taarnborg, fik det ogsaa her kun en kølig Modtagelse, svarende til, at der heller ikke dér var nogen sognekirkelig Interesse og kun ringe Kirkegang. Derimod var Mormonerne virksomme paa Egnen, i Svendstrup fandtes nogle „hellige“, mens andre var sekterisk paavirkede. Naar det alligevel lykkedes Præsten at naa et Resultat, var det, fordi man maatte indrømme, at et Menighedsraad dog maaske kunde modvirke Mormoners og Baptisternes Propaganda, og ved et Møde blev man derfor enig om at oprette et, hvori bl. a. Kammerherre Oxholm, Taarnborg Slot, fik Sæde. Han valgtes forlods, de andre Medlemmer paa almindelig Vis, saa de forskellige Dele af Sognet blev repræsenteret i Raadet. Dets Opgave, mente Præsten, maatte være at holde

ham underrettet om Sekternes Virksomhed og have Øje med dem, iøvrigt at undersøge, om man ønskede Bibellæsninger afholdt, ligesom det skulde overveje, om der var Stemmning i Sognet for at afløse Balles Lærebog med Balslevs og den evangelisk-kristelige Salmebog med Roskilde Konvents. For at den sidste kunde blive kendt i Menigheden, skænkede Kammerherren 5 (fem) Exemplarer af den til Uddeling! (Indberetning 15/5 1857).

Fra Ringsted-Alsted Herreders Provsti meldte Pastor Schiøtz i Haslev sidst i 1856, at han efter at have talt med Folk om, hvem der vilde være egnede til at sidde i et Menighedsraad, paa et Møde havde foreslaaet Godsforvalteren paa Bregentved, fire Gaardmænd, en Smed og en Husmand „i en mere fremtrædende Stilling“ dertil, og at ingen havde indvendt noget imod dem. Valget gjaldt for 5 Aar, og man vilde samles 4 Gange aarlig til Drøftelse af de mest aktuelle kirkelige Forhold.

Heller ikke Pastor Ammentorp Sørensen i Terslev havde nogen Besværighed i sine Sogne, idet han lod alle de til Sogneforstanderskabsvalg stemmeberettigede afgøre, hvem der skulde ind i Menighedsraadet. Det blev seks Gaardmænd.

Men i Gyrstinge vilde man ikke vide af noget Menighedsraad at sige, end ikke drøfte Sagen, thi da Pastor Anger indbød til et Forhandlingsmøde om den, kom der ikke mere end to Mænd til Stede. I Annekset Flinterup havde man derimod intet at indvende, der var oven i Købet et almindeligt Ønske om at faa dannet et Menighedsraad, saa det blev let at faa to Husmænd og en Parcellist valgt ind i det.

I Stenmagle gik det omtrent som i Gyrstinge, thi da Pastor Francke indkaldte til en Drøftelse af Cirkulæret, mødte kun

Sognefogden, med hvem han tidligere havde talt om Sagen. Præsten vilde dog ikke have dette udlagt som Tegn paa, at hans Sognebørn stod tilbage for andre i kirkelig Henseende, selv om han maatte indrømme, at deres aandelige Udvikling ikke var stor, men dér fandtes i Pastoratet nogle af „de saakaldte opvakte“ (som han ikke syntes, altid var „de mest sædelige“), og det var derfor muligt, at et Menighedsraad vilde volde Splittelse mellem Folk, hvordan det saa blev sammensat. Efter dette virker det unægteligt noget paafaldende, at han i sin Indberetning (13/5 1857) videre meddeler, at han alligevel har bekendtgjort Afholdelse af et foreløbigt Valg, og at en Lærer, tre Gaardmænd og en Boelsmand har lovet at lade sig opstille. Mere hører vi ikke om Sagen, men da Stenmagle ikke er opført paa Biskoppens Liste over oprettede Menighedsraad, er det klart, at der ikke er kommet noget ud af den.

Af ovenstaaende Redegørelse vil man se, at der blev oprettet meget faa Menighedsraad i Sorø Amt, blot i 10 af dets 49 Pastorater, i tre af dem oven i Købet kun i det ene Sogn, saa man forstaar, at det ministerielle Cirkulære de allerfleste Steder er blevet mødt med LigeGYldighed eller med aabenlys Uvilje. Paa hvad Maade man iøvrigt har reageret imod det, hører vi imidlertid ikke meget om, da der paa et Par Undtagelser nær ikke foreligger Rapporter fra de 39 Præster, hos hvem der intet skete, hvad enten de nu privat har underrettet deres foresatte, eller de — hvad jo var rigtigt — har opfattet Cirkulæret ikke som et Paabud, men blot som en Henstilling, som de ikke var forpligtede til at følge.

Menighedsraadene fik ingen lang Levetid. Af Martensens Visitatsoptegnelser fra de sjællandske Sogne⁶), hvor de skulde

findes, ser man, at han kun ganske faa Steder omtaler at have været i Berøring med dem, hvilket kun kan tolkes derhen, at de ikke eksisterede mere. Saadan er det da ogsaa gaaet i Sorø Amt; allerede i 1862 nævner han i Flakkebjerg Provsti ikke et eneste.

Men at de saa hurtigt gik til Grunde, er egentlig ikke sært. Selv hvor de blev ført ud i Livet, var der slet ingen Begejstring for dem; Pastor Angers Ord om „det almindelige Ønske“ i Flinterup turde snarere være Udtryk for hans egen Ønsketænkning end for Menighedens Indstilling. Sagen var jo, at det overalt var Præsterne, der drev paa for at faa Folk til at gaa med, og hvor det lykkedes, var det nærmest kun, fordi man syntes, man maatte føje dem, og ikke fordi man selv følte nogen Trang eller Lyst til at faa en vis Indflydelse paa de hjemlige kirkelige Anliggender. Den aandelige Udvikling, som maatte være Forudsætningen herfor, og som Hall havde troet paa, men som Martensen betvivlede, var i Almindelighed slet ikke til Stede, og hvor der i Sognene var Kredse af gudeligt vakte, holdt de sig ogsaa tilbage, fordi de vidste, at Menighedsraadene hverken kunde eller vilde gennemføre den skrappe Kirketugt, som de gik ind for, men alle andre modsatte sig.

I dette var Myndighederne imidlertid selv ikke uden Skyld. Enevælden berøvede helt Almuen den Præstevalgsret, Reformationen havde givet den; nu blev det Kongen og de kirketiendejende Herremænd, som bestemte, hvem der blev Præst, og som ogsaa ordnede alt med Hensyn til Kirkernes Vedligeholdelse, mens Gejstligheden krævede dens fuldstændige Underkastelse under sin Vejledning i Tro og Lære. Intet Under, at alt dette svækkede dens Ansvarsfølelse og den

gamle sognekirkelige Sans, og at den tilsidst kom til at mene, at saadan skulde det jo nok være, saa det Hallske Cirkulære af den følte som noget saa nyt og revolutionerende, at man, konservativ som man var af Naturen, ikke turde indlade sig med det.

En medvirkende Grund til Menighedsraadenes Undergang var det ogsaa, at de hurtigt kom til at mangle Stof. Thi naar de havde behandlet de Smaaopgaver, Cirkulæret foreslog dem (Salme- og Lærebog, Gudstjenestetid, Efteraarskonfirmation o. a.), var de faktisk arbejdsløse, idet der ikke var henlagt bestemte sognekirkelige Funktioner til dem, som de havde et vist Ansvar for, og de i det hele ikke havde Rettighed til andet end at henstille om Smaaating til Myndighederne, uden at disse behøvede at tage Hensyn dertil, thi at de læge Medlemmer skulde ønske at støtte Præsten i hans Kirketugt ved at angive deres Bysbørn for ham, om de levede et ukristeligt Liv, kan man roligt se bort fra.

Det Hallske Cirkulære var derfor en stor Misforstaaelse, vel ment, men ugennemtænkt, og det kom ikke til at faa nogen Betydning. Først I. C. Christensens Menighedsraadslov af 1903 greb Sagen rigtigt an, idet den gav Raadene bestemte Pligter og Rettigheder og dermed skabte den rette Kontakt mellem dem og Myndighederne. Vel mødtes de i Begyndelsen af en lignende Modstand fra Indre Missions Side som den, der kom til Orde i de gudelige Forsamlinger, men den overvejende Del af det danske Kirkefolk, der nu stod paa et helt andet Udviklingstrin end for 50 aar siden, forstod deres Berettigelse og Betydning, saa de ret hurtigt gled ind i den almindelige Bevidsthed som noget, man ikke vilde undvære, ligesom der ikke kan være Tvivl om, at de

gennem deres Eksistens og ved deres Virksomhed har bidraget meget til at vække og fremme den sognekirkelige Sans i Menighederne, som Hall havde ønsket, men ikke fik virkeliggjort, baade fordi Tiden ikke var inde, og fordi han ikke forstod at give sit Cirkulære et praktisk Indhold.

- 1) Glædemark: Kirkeforfatningsspørgsmaalet i Danmark, S. 310ff og 360ff.
- 2) Gejstl. Love og Ekspeditioner vedrørende Kirke- og Skolevæsen, S. 259.
- 3) Kirkehist. Samlinger, 6—V—444ff.
- 4) Glædemark, S. 585.
- 5) Til det følgende: Aktstykker i Sjællands Bispearkiv (Landsarkivet, København).
- 6) Ny kgl. Samlinger 3428, 4° (D. kgl. Bibliotek).